

TURKISH JOURNAL OF AQUATIC SCIENCES

RESEARCH ARTICLE/ARAŞTIRMA MAKALESİ

ISSN: 2149-9659

E-ISSN: 2528-9462

SU ÜRÜNLERİ KOOPERATİFLERİNİN BALIKÇILIK YÖNETİMİ İÇERİSİNDEKİ ROLÜ: MARMARA DENİZİ ÖRNEĞİ, TÜRKİYE

Mustafa ZENGİN¹, Günay GÜNGÖR²

¹ Su Ürünleri Merkez Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü, Trabzon-Türkiye

² Namık Kemal Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Ekonomi Bölümü, Tekirdağ-Türkiye

ARTICLE INFO

Received: 08/12/2016

Accepted: 28/03/2017

Published online: 19/04/2017

Zengin and Güngör 32(2): 102-119 (2017)

doi: 10.18864/TJAS201709

Corresponding author:

Mustafa ZENGİN, Su Ürünleri Merkez Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü Vali Adil Yazar Cad. No:14 Kaşüstü, Yomra, 61250, Trabzon-Türkiye

E-mail: muze5961@gmail.com

Anahtar Kelimeler:

Marmara Denizi,
Balıkçı kooperatifleri,
Balıkçılık yönetimi problemleri

Keywords:

Sea of Marmara,
Fisheries cooperative,
Fisheries management issues

Öz

Bu çalışmada Marmara denizindeki balıkçı kooperatiflerinin balıkçılık yönetimi içerisindeki rolü, balıkçılığın yapısı ve ortakların profili açısından irdelenerek; balıkçılık aktivitelerinin denizel ekosistemlere ve bu alanlardaki balıkçıların sosyo-ekonomik yaşamları üzerine olan etkileri tanımlanmıştır. 2010 yılı itibarıyla Marmara denizinde 56 kooperatife kayıtlı toplam 3557 balıkçı tespit edilmiştir. Bu balıkçıların %62.8'i bu kooperatiflere ortaktır. Ortakların da %72.2'si aktif olarak balıkçılık mesleği ile iştigal etmektedir. İncelenen balıkçı kooperatiflerinin balıkçılık yönetimi üzerinde herhangi bir etkisinin bulunmadığı görülmüştür. Buna karşın ortakların kooperatiflerden beklentileri arasında; doğrudan veya dolaylı olarak balıkçılık yönetimine yönelik bazı önemli taleplerinin olduğu tespit edilmiştir. Bunlar sırasıyla; 'illegal avcılık-denetim yetersizliği' (%41.9), 'karaya çıkarılan avın kayıt altına alınmaması' (%34.9), 'yakın kıyı sularının büyük teknelerin avcılığına yasaklanması' (%18.6), 'sirkülerdeki av yasaklarının yetersizliği' (%16.3), 'kooperatiflere avcılık kontrol yetkisinin verilmesi' (%9.3) ve 'büyük kapasitedeki balık bulucu cihazların yasaklanması' (%9.3) gibi alt başlıkları içermektedir. Bu çalışmadan elde edilen sonuçlara göre; bugün Marmara denizinde faaliyet gösteren kooperatiflerin balıkçıların mesleki ihtiyaçlarını karşılayacak düzeyde olmadığı görülmüştür. Marmara denizindeki kooperatifçiliğin gelişmesi büyük ölçüde kooperatif bilincinin artırılmasına, sağlam bir organizasyon yapısının kurulmasına, pazarla ilgili piyasa araştırmalarına, balıkçılıkla ilgili alt yapı sorunlarının giderilmesine ve avcılıkla ilgili otokontrol sisteminin geliştirilmesine bağlıdır. Diğer taraftan balıkçıların balık stoklarının yönetiminde söz sahibi olacak, sorumluluk üslenecek bir hukuki yapıya kavuşturulmaları önemle gerekmektedir.

Abstract

ROLE OF FISHERY COOPERATIVES IN FISHERIES MANAGEMENT; THE CASE OF MARMARA SEA, TURKEY

In this study it was aimed to determine the role and efficiency of fishery cooperatives on fisheries management, impact of fishing activities on marine ecosystems and socio-economic life of the fishermen by the characteristics of the fisheries and members profile. According to the data provided, total number of fishermen is 3557 from 56 cooperatives by 2010. The rate of member of the cooperatives is 2.8% of which 72.2% are actively working professional fishermen. No definite effect of focused cooperatives was observed on the fish stock management process. On the other hand members have some direct and indirect expectations regarding fish stock management. These are; illegal fishing-lack of monitoring, surveillance and control (41.9%), failures to record landings (34.9%), no fishing zones in the near coastal band for the big fishing vessels 18.6(%), insufficient management measures for fishing activities (16.3%), demand to take part in fisheries control system by 9.3 (%), and restriction of high ranged fish finders in the fishing fleet (9.3%), respectively. According to the results of this survey, it was concluded that fisheries cooperatives as the most important professional fisheries groups have not been at the level to cover the needs of fisheries. The reason of the undeveloped state of fishery cooperatives have insufficient financial support to empower cooperatives, lack of auto-control and inspections, as legal, financial, structural and social based problems.

GİRİŞ

21. yüzyılın başından itibaren ister biyolojik, isterse de sosyo-ekonomik temelli olsun balıkçılık-taki yönetsel problemlerin çözüme kavuşmasında; bu canlı kaynaktan doğrudan ekonomik yarar sağlayan balıkçıların etkili olması anlayışı önem kazanmaya başlamıştır (Cassandra vd, 2008; Wielgus ve Fujita, 2013). Türkiye'deki kooperatiflerin tarihsel arka planına bakıldığında; balıkçı kooperatif hareketlerinin varlığı da devlet desteğinden faydalanma ihtiyacından doğmuştur. Kooperatiflerin büyük bir çoğunluğu kredi temini veya av araç-gereçlerinin ithalatında vergi indirimlerinden yararlanmaya yönelik bir araç olarak kullanılmıştır. Buna karşın pazarlama sisteminde istenilen paya, arz ve talep dengesinin oluşumuna, ya da biyolojik kaynağın yönetimine ilişkin alınan herhangi bir kararın yaygınlaştırılmasına yönelik etkin bir rol üstlenememişlerdir (Ünal ve Yercan, 2006). Balıkçı kooperatiflerinin yaklaşık 80 yıllık geçmişine bakıldığında; özellikle kooperatifçilik atılımlarının yükseldiği dönemlerde; balıkçıların sektöre getirilen mali ve mevzuat desteklerinden yararlanabilmesi için mutlaka bir kooperatife üye olma koşulu aranmıştır (Çıkin ve Kızıldağ, 1997).

Türkiye'de faaliyette bulunan balıkçı kooperatiflerinin; balık stoklarının yönetimi için geliştirilen avcılık kriterlerinin oluşturulmasında ve bunların hayata geçirilmesinde çok etkin bir rol oynadığı söylenemez. Çoğu kez merkezi yönetim tarafından her yıl (2008'den beri iki yılda bir) tertiplenen deniz ve içsularda ticari amaçlı su ürünleri avcılığını düzenleyen '*su ürünleri sirküleri*'nin hazırlık çalışmaları için balıkçılar adına kooperatiflerin de önerileri alınmaktadır. İl düzeyindeki toplantıların yanı sıra; Ankara'da gerçekleştirilen nihai toplantıya da katılım sağlanmaktadır. Sirküler için yürütülen bu hazırlık çalışmalarının dışında, balıkçı kooperatiflerinin alınan kararların uygulamasında herhangi bir yönetsel sorumluluk üstlenmemişlerdir. AB (Avrupa Birliği)'deki uygulamalar incelendiğinde, su ürünleri piyasasının düzenlenmesinde çok önemli rolleri bulunan üretici örgütleri, aynı zamanda üreticilerin haklarının korunması ve ihtiyaçlarının karşılanmasında önemli bir yere sahiptir. Bu bakımdan su ürünleri konusunda veri toplama, piyasaya müdahale, desteklerin üyelerine dağıtımı, belirli destek programlarına başvuru gibi görevlerin üretici örgütleri aracılığıyla gerçekleştirilmesine olanak sağlayacak tedbirlere ihtiyaç duyulmaktadır (Sayın ve Sayın, 2004).

Bu araştırmada çalışma alanı olarak Marmara Denizi balıkçılığı özellikle seçilmiştir. Zira Türkiye denizleri içerisinde Marmara Denizi gerek coğrafik konumu gerekse de ekosistem özellikleri ve canlı deniz kaynakları ile balıkçılık açısından önemli bir potansiyele sahiptir. Bu özellikleri ile Marmara deniz balıkçılığının bir araştırma konusu olarak seçilmesi, Türkiye denizlerindeki balıkçılığın karmaşık yapısının anlaşılabilmesi için ortak değerlendirmelerin yapılabilmesine olanak sağlayacaktır. Türkiye'de uygulamaya konulan pazar ekonomisi politikalarına paralel olarak 1980'li yılların başından itibaren Marmara ekosistemdeki bozulmalar balık popülasyonlarının da olumsuz etkilenmesine yol açmıştır (Zengin ve Mutlu, 2000). Buna karşın Marmara Denizindeki balıkçı filosu ile karaya çıkarılan deniz ürünlerinin av miktarı Türkiye denizleri içerisinde her dönem ikinci sırada yer almıştır. Bugün Marmara Denizinde bentik, demersal ve pelajik özelliklere sahip toplam 18 türün ticari olarak avcılığı yapılmaktadır (Zengin, 2012). TÜİK verilerine göre 2011 ve 2012 yılları için Marmara Denizinden karaya çıkarılan toplam av miktarı sırasıyla 36432 ton ve 43370 tondur ve bu av miktarları toplam Türkiye deniz balıkları üretiminin sırasıyla %8.4 ve %14.4'ünü oluşturmaktadır (TÜİK, 2011; TÜİK, 2012). Balıkçılık, Marmara'da birçok ailenin geçiminde doğrudan veya dolaylı önemli bir rol oynamaktadır (Güngör vd, 2012).

Türkiye'de balıkçılık yönetimine bakıldığında, planlı ve çok iyi işleyen bir idari yapıdan ve kaynak yönetimi stratejilerinin varlığından bahsedilemez. Başta büyük balıkçı tekneleri olmak üzere, küçük kıyı balıkçılarından oluşan Marmara Denizi filosu yönetsel olarak çok dağınık bir yapı sergilemektedir. Avcılık kuralları sürekli olarak ihlal edilmekte, mevcut kaynağın (avlanabilir stokun) durumu göz önüne alınmadan av gücüne sürekli olarak yatırımlar yapılmakta, balıkçı filosu nicelik ve nitelik olarak büyümektedir (Zengin vd, 2011). Aşırı avcılık, çevre kirliliği, yoğun yerleşim alanları, talep yapısının dengesizliği, kooperatiflerin pazar talep yapısının yeterince etkin olmaması, av yasağı döneminde balıkçıların ve tayfaların istihdam sorunu ve denetimlerin amacına ulaşamaması gibi nedenler, Marmara Denizi balıkçılığının başlıca sorunları arasında yer almaktadır (Zengin, 2012).

Bu araştırma ile su ürünleri kooperatiflerinin balıkçılık yönetimindeki rolü; Marmara Böl-

gesi'ndeki yapısal durumları ele alınarak sorgulanmaya çalışılmıştır. Aynı zamanda şu sorulara da cevap aranmıştır;

1. Marmara Denizi balıkçıları kullandıkları bu canlı kaynağı ne ölçüde tanımaktadır?
2. Balıkçılar mevcut ve olası sorunların farkında mıdır?
3. Bu bağlamda kendi problemlerini sahiplenebilecek örgütlenme bilincine ve duyarlılığına sahip midir?

MATERYAL ve METOT

Çalışmanın materyalini Marmara Bölgesinde, deniz balıkçılığı alanında faaliyet gösteren su ürünleri kooperatifleri oluşturmaktadır. Çalışma Marmara denizine kıyı tüm balıkçı yerleşimlerinde, 2008-2010 yılları arasında gerçekleştirilmiştir.

Bu araştırmadaki verilerin toplanması için birbirini ilişkili ve ardışık yılları içeren süreçte iki ayrı alan çalışması yürütülmüştür. Bu çalışmalardan ilki; 2008/09 av sezonunda, Marmara Denizinin bütününde, karakteristik olarak birbirinden farklı, ancak Marmara'daki balıkçılığın tümünü temsil edebilecek özellikteki balıkçı yerleşimlerinde; liman ve barınaklarda yürütülen anket çalışmalarıdır.

'*Tabakalı, tesadüfi örnekleme*' yöntemine göre (Miran, 2002), göre; geçiminin tamamını veya büyük bir kısmını balıkçılıktan sağlayan profesyonel

balıkçılar ile yüz yüze gerçekleştirilen anket çalışmaları; Marmara Denizine sınır toplam 7 İl ve bu illerin içerisinde yer alan 22 balıkçı yerleşiminde gerçekleştirilmiştir. Alt istasyonların seçiminde; yöntemin esasını oluşturan Marmara denizi balıkçılığının başlıca benzeşen (avcılık hareketleri lokal, pazarlama ağı lokal, hedef türler benzer) ve ayrışan (gırgır ve trol tekneleri ile bölgesel denizlerde avcılık, farklı hedef türler; karides/algarna, orkinos avcılığı, pazarlama ağı ulusal balık hallerine, İstanbul Boğazi'ndeki karmaşık avcılık yapısı) karakteristik yapısı kriter olarak alınmıştır (Zengin vd, 2011). Marmara denizi için en belirgin karakteristik '*avcılığın yapısı/avcılık yöntemleri*' ve '*hedef türler*' üzerinde odaklanmaktadır. Şöyle ki; Marmara denizindeki balıkçı teknelerinin avcılık yöntemleri ve hareketleri incelendiğinde; her bir farklı avcılık yöntemi ile teknelerin grubu dağılımları arasında yakın bir ilişki olduğu görülmektedir (Tablo 1) (Zengin vd, 2011).

Bu çalışmada sadece Marmara Denizi ile ilişkili olan yerleşimlerde faaliyet gösteren kooperatifler dikkate alınmıştır. İstanbul (Karadeniz), Tekirdağ (Karadeniz), Çanakkale (Ege Denizi), Balıkesir (Ege Denizi) ve Kocaeli (Karadeniz) gibi diğer bölgesel denizler ile bağlantısı olan illerdeki kooperatifler bu değerlendirmenin dışında tutulmuştur. Anket çalışmalarının gerçekleştirileceği iller ve bu illere ilişkin alt istasyonlar Şekil 1 ve Tablo 2'de gösterilmiştir.

Tablo 1. Marmara denizi balıkçı filosunun tekne boy grupları ve avcılık yönetimlerine göre kategorizasyonu

Table 1. Categorization of fishing fleet according to the fishing methods and vessel length groups in the Sea of Marmara

Balıkçı filosunun boy grubu dağılımı (m)	Ağ tipi/Avcılık yöntemleri
<8.9 (1. Grup)	Olta, parakete, dip-yüzey uzatma
9-15.9 (2. Grup)	Dip-yüzey uzatma, voli/alamana, algarna, şebeke (küçük trol)
16-25.9 (3. Grup)	Voli, algarna, küçük trol
26> (4. Grup)	Trol, gırgır

Bu anketin temelini oluşturan Marmara denizi balıkçı filosuna ait tekneler; boy grupları ve avcılık yöntemleri esas alınarak; <8,9 m (I. Grup), 9-15,9 m (II. Grup), 16-25,9 m (III. Grup), 26> m (IV. Grup) şeklinde dört gruba ayrılmış ve her bir alt grup için örnek ana kitleden çekilecek miktar saptanmıştır.

$$n = \frac{N \sum (N_h S_h^2)}{N^2 D^2 + \sum N_h S_h^2}$$

formülünden yararlanılmıştır (Yurtsever, 1984). Burada sırasıyla;

n=Toplam örnek sayısını,

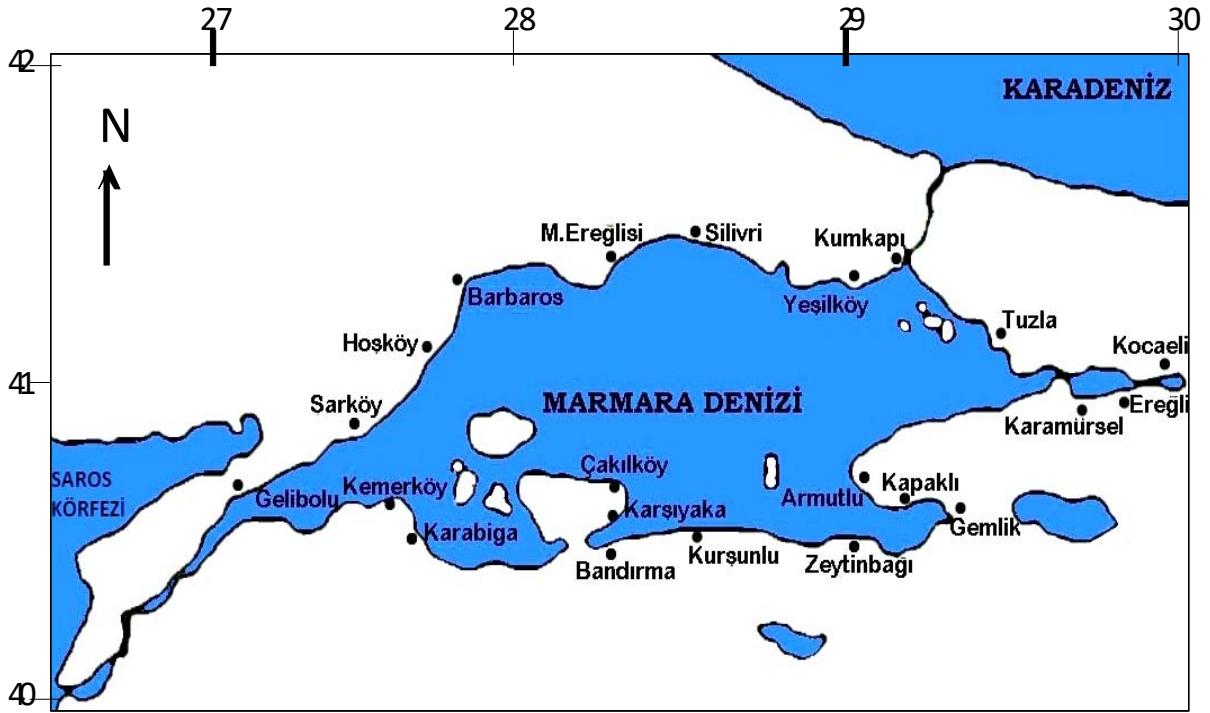
N=Toplam tekne işletme sayısını,

N_h =Söz konusu tabakadaki tekne işletme sayısını,

S_h =Söz konusu tabakanın standart sapmasını,

S_h^2 =Söz konusu tabakanın varyansını göstermektedir.

$D^2 = d^2/Z^2$; d: 0.05 değerine eşit olup, populasyon ortalamasında izin verilen hata, Z ise %95 güven sınırına göre normal dağılım tablosundaki Z değerini (1,96) göstermektedir.

Şekil 1. Balıkçı anketlerinin gerçekleştirildiği balıkçı lokaliteleri (örnekleme istasyonları)

Figure 1. Study survey stations

Tablo 2. Kooperatiflere ortak balıkçılar ile yüz yüze gerçekleştirilen anket çalışmalarında örnekleme anket sayılarının tabakalar ve iller itibariyle dağılımı**Table 2.** Distribution of the survey numbers according to vessel group and localities

Tabakalar (tekne boyu/m)		<8.9	9-15.9	16-25.9	26>	Toplam
İstasyonlar						
İSTANBUL	Gerçek filo	591	140	20	17	768
	Örneklenen filo	28	10	4	4	46
ÇANAKKALE	Gerçek filo	645	118	15	6	781
	Örneklenen filo	30	6	3	2	41
BALIKESİR	Gerçek filo	280	221	162	61	724
	Örneklenen filo	14	12	9	6	41
KOCAELİ	Gerçek filo	459	11	4	3	477
	Örneklenen filo	26	2	1	1	30
YALOVA	Gerçek filo	187	69	7	8	271
	Örneklenen filo	23	7	2	2	34
TEKİRDAĞ	Gerçek filo	163	93	5	5	266
	Örneklenen filo	25	8	2	2	37
BURSA	Gerçek filo	97	39	13	9	158
	Örneklenen filo	18	6	3	2	29
Toplam tekne sayısı		2422	691	226	109	3445
Toplam örneklenen tekne sayısı		164	51	24	19	258

İkinci aşamada; 2009/10 av sezonunda ise Marmara Denizine kıyı toplam 7 ilde (İstanbul, Tekirdağ, Çanakkale, Balıkesir, Bursa, Yalova, Kocaeli) balıkçılık alanında faaliyet gösteren kooperatiflerin yapısal özellikleri, faaliyet alanları, olası sorunları gibi bu tüzel kuruluşların durumunu ortaya koyacak ikinci bir alan çalışması yürütülmüştür. Bunun için öncelikli olarak Gıda, Tarım ve Hayvancılık İl Müdürlüklerine başvurularak Marmara bölgesinde; deniz balıkçılığı alanında faaliyet gösteren tüm kooperatiflerin bir listesi çıkarılmıştır. Daha sonra araştırma ekibi olarak her bir kooperatif tek tek ziyaret edilmiş ve kooperatif yöneticileri ile tam sayım yöntemine göre bire bir görüşülmüştür (Ünal vd, 2009).

Bu görüşmelerde elde edilen tüm bilgiler 'Marmara Denizi Balıkçı Kooperatifleri Bilgi Kayıt Formları'na aktarılmıştır. Ön çalışmalarda Marmara Denizinde toplam 56 adet su ürünleri kooperatifi tespit edilmesine karşın, bu kooperatiflerden ancak 45'ne ulaşılabilmektedir ve bu kooperatiflerden sağlanan veriler değerlendirmeye alınmıştır. Kooperatiflere ilişkin amaçlar/faaliyetler ve ortak problemler kategorize edilmiştir. Değerlendirmede ise anket ve bilgi kayıt formlarındaki her bir

değişken kendi grubu içerisindeki betimleyici istatistiklere bakılarak karşılaştırmalar yapılmıştır.

BULGULAR ve TARTIŞMA

Kooperatiflerin yapısal özellikleri

Marmara Denizinde balıkçılık alanında faaliyet gösteren kooperatiflerin iller itibariyle dağılımı Tablo 3'de verilmiştir. Bölgedeki toplam 56 kooperatifin en fazla dağılım gösterdiği il İstanbul'dur. İstanbul'da toplam 20 kooperatif tespit edilmiştir. Bunu sırasıyla Kocaeli (8 adet), Tekirdağ (7 adet), Bursa (6 adet), Yalova (6 adet), Balıkesir (5 adet), ve Çanakkale (4 adet) izlemektedir. Marmara Denizine komşu bu iller arasında İstanbul'da faaliyet gösteren kooperatiflerin sayısal olarak diğer illere göre daha yüksek oranda (35.7%) bulunması, ulusal düzeyde İstanbul ilinin nüfus yoğunluğu, bölgesel anlamdaki ticari kapasitesi, pazar hareketleri ve ülke ekonomisinin merkezi olma özelliği ve en önemlisi de Karadeniz ile Marmara Denizi arasında, özellikle pelajik balık türleri için önemli bir geçiş güzergahının oluşturan İstanbul Boğazının varlığı ile ilişkili olduğu söylenebilir.

Tablo 3. Marmara Denizindeki balıkçı kooperatiflerinin ortak sayıları ve aktif balıkçı açısından dağılımı (1: Ortak oranı; kooperatife ortak olan balıkçıların sayısının, o yerleşimindeki toplam balıkçı sayısına olan oranını, 2: aktif ortak oranı ise kooperatife ortak ve fiili olarak avcılık yapan balıkçıların, kooperatife üye toplam balıkçı sayısına olan oranını göstermektedir)

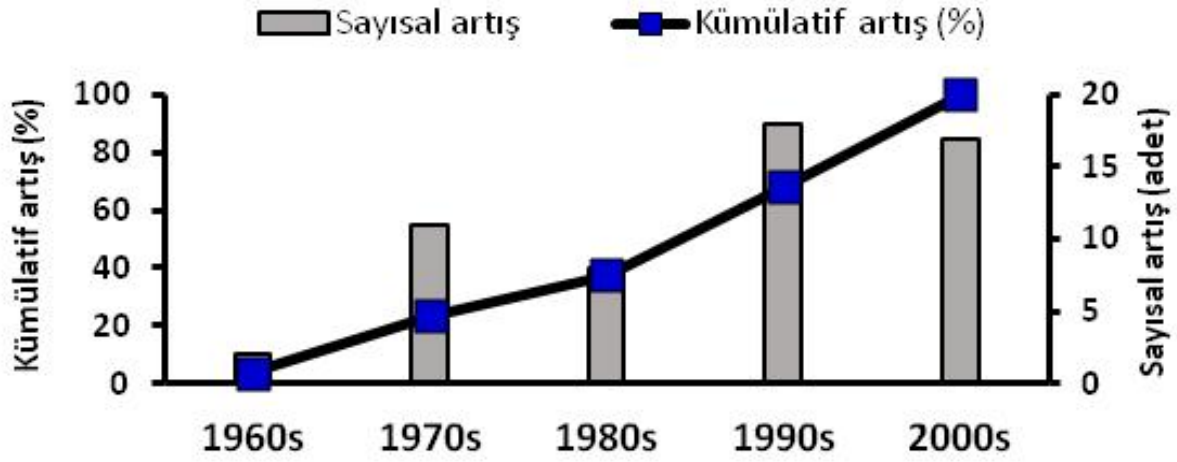
Table 3. Distribution of fishery cooperative members according to total and active fishermen (1: cooperative member rate; the ratio of the number of member fishermen sharing the cooperatives to the total number of fishermen in the locality, 2: active cooperative rate; represents the ratio of fishermen who cooperate jointly and actively to the total number cooperate member)

İli	Kooperatifin adı	Kuruluş yılı	Ortak sayısı	Toplam balıkçı sayısı	¹ Ortak Oranı	Aktif ortak sayısı	² Aktif ortak oranı
Çanakkale	Çardak	1979	25	50	50,0	20	80,0
	Kemerköy	1974	85	85	100,0	85	100,0
	Lâpseki	2005	22	98	22,4	22	100,0
	Karabiga	1983	55	70	78,6	55	100,0
Balıkesir	Çakılıköy ve Çevresi	1982	98	400	24,5	98	100,0
	Kapıdağ	2002	126	126	100,0	98	77,8
	Karşıyaka	1996	70	150	46,7	70	100,0
	Çayağzı	2007	15	22	68,2	15	100,0
	Kestanelik	2006	11	15	73,3	11	100,0
Bursa	Kurşunlu	1990	70	135	51,9	45	64,3
	Mudanya	2006	28	52	53,8	28	100,0
	Güzelyalı	2007	11	15	73,3	11	100,0
	Narlı	2007	16	50	32,0	16	100,0
	Gemlik	1966	23	50	46,0	20	87,0
	Yeniköy-Karacabey	2004	50	200	25,0	50	100,0
	Yalova	Koruköy	2007	20	35	57,1	10
Yalova	Fıstıklı	1991	61	104	58,7	57	93,4
	Esenköy	1994	43	95	45,3	25	58,1
	Çınarcık	1976	37	100	37,0	37	100,0
	Armutlu	1973	44	80	55,0	35	79,5
	Yalova-Merkez	1997	51	400	12,8	45	88,2
	Kocaeli	Darica	2003	49	60	81,7	49
Eskihisar		1996	52	70	74,3	52	100,0
Körfez		2008	31	50	62,0	31	100,0
İzmit		1990	69	100	69,0	69	100,0
Ereğli		1990	110	150	73,3	80	72,7
Karamürsel		1999	110	150	73,3	110	100,0
Gölçük		2007	23	90	25,6	23	100,0
Hereke		1999	55	75	73,3	55	100,0
İstanbul		Silivri	1978	68	256	26,6	53
	Selimpaşa	2004	74	74	100,0	21	28,4
	Büyükçekmece	1983	135	145	93,1	96	71,1
	Avcılar	1999	116	150	77,3	100	86,2
	Mimarsinan	2004	38	50	76,0	15	39,5
	Küçükçekmece	1965	250	250	100,0	35	14,0
	Yeşilköy	1991	59	94	62,8	35	59,3
	Zeytinburnu	1999	126	146	100,0	92	25,3
	Güzelce	2004	53	53	100,0	33	62,3
	Kumkapı/Ahırkapı	2001	78	85	91,8	56	71,8
	İstanbul Merkez	1972	153	153	100,0	153	100,0
	Kadıköy	1983	169	185	91,4	69	40,8
	Küçükyalı	1999	22	35	62,9	22	100,0
	Bostancı	1988	74	80	92,5	30	40,5
	Kartal	1985	78	85	91,8	45	57,7
	Tuzla	1995	81	85	95,3	70	86,4
	Adalar	1978	35	35	100,0	31	88,6
Büyükkada	1995	65	78	83,3	30	46,2	
Kınalıada	1979	96	102	94,1	50	52,1	
Burgazada	1997	52	63	82,5	25	48,1	
Tekirdağ	Merkez	1970	65	65	100,0	24	36,9
	Barbaros	2001	23	38	60,5	23	100,0
	Şarköy	1979	43	64	67,2	20	46,5
	Hoşköy	1987	48	64	75,0	32	66,7
	Kumbağ	1990	25	50	50,0	25	100,0
	Mürefte	1987	63	70	90,0	54	85,7
	M. Ereğlisi	1978	8	28	28,6	8	100,0
Toplam	56		3557	5660	62,8	2569	72,2

Bölgedeki balıkçı kooperatiflerinin kuruluş yıllarına bakıldığında; çok eski tarihlere gitmediği, bölgedeki ilk kooperatifin 1960'lı yılların ortalarında (1965 yılında Küçükçekmece ve 1966 yılında Gemlik kooperatifleri) faaliyete başladığı tespit edilmiştir. Bölgedeki kooperatiflerin 10'ar yıllık süreçler içerisindeki gelişimine bakıldığında ise 1960'lardaki kooperatif dağılımı %3,6 iken, bu dağılım 1970'lerde 23,2'ye, 1980'lerde 37,5'e, 1990'larda 67,9 ve 2000'li yıllarda ise maksimum seviyeye çıkmıştır. Sayısal anlamda en büyük gelişimin 2000'li yıllardan sonra gerçekleştiği görülmektedir. Türkiye'de piyasa/pazar ekonomisinin başladığı 1980 yılı referans alındığında, yarı devletçi, karma ekonomi politikalarının uygulandığı bu yıla kadar ki süreçte Marmara Denizinde faaliyete geçen kooperatiflerin oransal dağılımı %23,2

iken, 1980'den sonra bu artış %76,8'e ulaşmıştır (Şekil 2).

Marmara denizinde 2010 yılı itibariyle faaliyette bulunan 56 kooperatife kayıtlı toplam 3557 balıkçı tespit edilmiştir. Bu kooperatiflerin bulunduğu yerleşimlerdeki toplam balıkçı sayısı ise 5660'dır. Marmara Denizinde avcılık yapan balıkçıların %62,8'i bu kooperatiflere ortaktır. Bu ortakların da %72,2'si aktif olarak balıkçılık mesleği ile iştiغال etmektedir (Tablo 2). Geri kalan yaklaşık %30'luk bir ortak grubu ise herhangi bir av/üretim aracına sahip olmayıp, tayfa veya amatör balıkçı kimliği ile kooperatif topluluğuna, özellikle bir aidiyet duygusu veya balıkçılık mesleğine olan ilgi nedeniyle ile ortak olmaktadır.

Şekil 2. Marmara Denizindeki balıkçı kooperatiflerinde başlangıcından itibaren onar yıllık periyotlarda meydana gelen sayısal gelişmeler

Figure 2. Historically evaluation of the Sea of Marmara fisheries cooperatives in number and cumulative

Ortaklarının Mesleki Profili

Kooperatiflere ortak balıkçıların mesleki statüleri incelendiğinde, ortakların önemli bir kısmının (%29,7) avcılık-üretim aracı/tekne sahipliği ilişkisi bağlamında mesleki balıkçılık tanımına uymadığı görülmektedir (Tablo 2). 'Üretim aracı'na sahip, profesyonel manada balıkçılık yapan ortakların sayısı ise %70,3 olarak tespit edilmiştir. Gerçek balıkçılar hem tekne ruhsatına (*yeşil kart*), hem de 'gemi adamı' ruhsatına (*sarı kart*) sahip olmalarına karşın, diğer ortaklar sadece denize çıkabilmek için Bakanlık tarafından verilen 'gemi adamı' ruhsatına sahiptir. Bu gruptaki balıkçılar;

'sarı kart' sahibi tayfalar ile 'sportif avcılık ruhsatı'na sahip amatör balıkçılardan meydana gelmektedir.

Bölge genelinde; tüm yerleşimlerde; tayfalar dahil balıkçılık mesleği ile doğrudan ilişkili toplam 5660 balıkçı yaşamaktadır. Bu balıkçılardan yaklaşık %63,2'si denizel ortamda faaliyet gösteren herhangi bir kooperatife ortaktır. Ancak yukarıda da ifade edildiği gibi ortak balıkçıların ancak %70,3'ü doğrudan bir av aracına sahip olarak balıkçılık faaliyetlerini sürdürmektedir. Geri kalan yaklaşık %30'luk bir ortak grubu ise herhangi bir balıkçı teknesine sahip değildir. Tekne sahibi olmayan bu ortakların kooperatife üye olmalarının başlıca gerekçelerini şu şekilde özetlemek olası-

dır. (1) Bir topluluğa ait olma; aidiyet/kimlik duygusu, (2) Sivil toplum kuruluşlarının sahip olduğu bazı mesleki ve sosyal imkânlardan yararlanma. (3) Ortaklık sıfatının vereceği avantajlardan faydalanabilme. (4) Ve geleceğe yönelik mesleki balıkçılık beklentilerini gerçekleştirebilme. Gerçek balıkçı vasfına sahip olmayan bu grup ortakların kooperatiflerin balıkçılık yönetimindeki etkinliğini zayıflatmaktadır.

Tablo 4’de; tekne gruplarına göre Marmara denizindeki balıkçıların avcılık yöntemleri ve balıkçı-

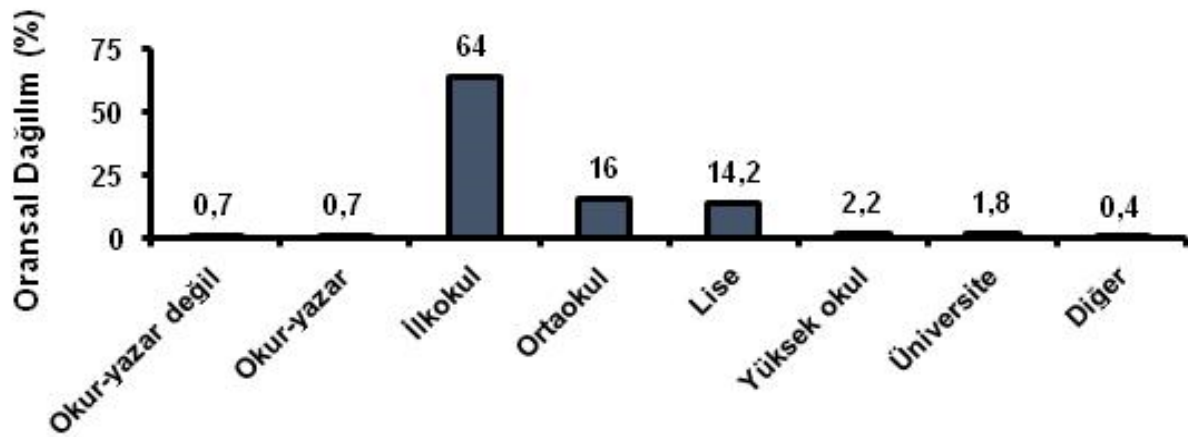
lığın dışındaki yapmış oldukları işler gösterilmiştir. Elde edilen sonuçlara göre; küçük balıkçı gruplarında tayfacılık ve diğer meslek grupları öne çıkarken, büyük balıkçı gruplarında (trol ve gırgır balıkçıları); balıkçıların ikinci bir işinin olmadığı tespit edilmiştir.

Balıkçıların %64 gibi büyük bir kısmı ilkököl mezunudur. İlkokul sonrası orta derecede (ortaokul ve lise) eğitim almış balıkçıların oranı %30,2’dir (Şekil 3).

Tablo 4. Avcılık yöntemlerine ve tekne büyüklüklerine göre Marmara Denizindeki balıkçı gruplarının, balıkçılık ve balıkçılık mesleğinin dışında yaptıkları diğer işlerin oransal dağılımları

Table 4. Distribution of fishermen’s making other works and their profession according to the fishing methods and vessel length groups in the Sea of Marmara

Gruplar	Avcılık yöntemleri	Balıkçı	Tayfa	Balık satıcısı	Es-naf	Çitçi	Serbest	Emekli
I. Grup (<8.9)	Olta, parakete, dip-yüzey uzatma ağları	81.8	0.7	0.7	0.7	0.7	0.7	14.7
II. Grup (9-15.9)	Dip-yüzey uzatma ağları, voli, karides algarnası, küçük trol (şebeke)	91.1	5.1	-	-	1.3	-	2.5
III. Grup (16-5.9)	Karides algarnası, trol	100.0	-	-	-	-	-	-
IV. Grup (26>)	Gırgır	100.0	-	-	-	-	-	-
Genel		88.0	1.8	0.4	0.4	0.4	0.4	8.4

Şekil 3. Marmara Denizinde faaliyet gösteren balıkçı kooperatiflerine ortak balıkçıların eğitim seviyelerinin oransal dağılımı

Figure 3. Distribution of cooperative members’ education level in the Sea of Marmara

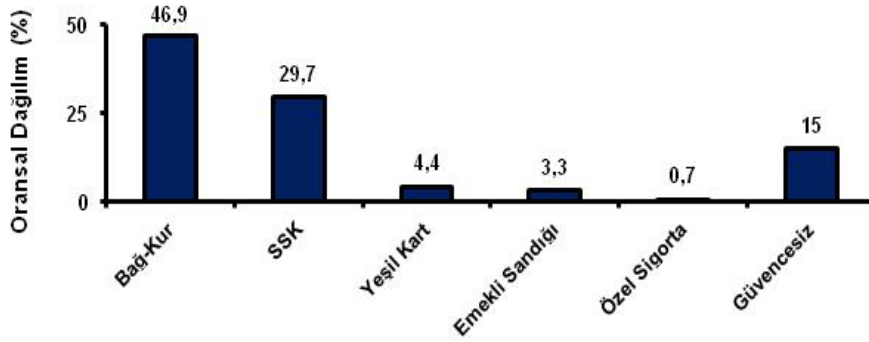
Marmara Denizinde; farklı sosyal güvenlik kapsamı içerisinde yer alan balıkçıların oranı %85 gibi oldukça iyi bir düzeydedir. Bu oran 'Bağ-Kur'lu balıkçılar için %46,9, SSK'lı (Sosyal Sigortalar Kurumu) balıkçılar için %29,7'dir. 'Yeşil Kart' sahibi olanlar için %4,4, 'Emekli Sandığı'na (memurluk statüsüne sahip) olanları için %3,3 ve 'Özel Sigorta'lıların (kişisel isteğe bağlı olanlar) oranı ise %0,7 olarak tespit edilmiştir. Marmara Denizi balıkçılarının herhangi bir sosyal güvenceden yoksun olanlarının oranı ise %15 olarak belirlenmiştir (Şekil 4).

Ortakların balıkçılık mesleğine ve kooperatiflere bakış açısı

Balıkçılık mesleğine tercih etmede ailenin balıkçılıkla ilgili uzun geçmişi/kökleri ilk sırada yer almaktadır. Ortakların %34,4'ü balıkçılık mesleğini geçmiş kuşaklardan gelen, geleneksel bir iş olarak sürdürmektedir. Benzer bir orandaki (%33,3) ortak ise bu mesleği seçmesinin asıl nedenini alter-

natif iş sahasının olmayışına bağlamıştır. Balıkçılık mesleğinin seçiminde 'deniz sevgisi/tutkusu' gibi ekonomik kaygılar olmaksızın, sosyo-kültürel, antropolojik değerlerin (aidiyet duygusu gibi en azından üç-dört kuşak öncesinden itibaren avcılık yaşam biçiminin benimsenmesi gibi balıkçılığın uzun süredir bir yaşam tarzı haline gelmesi) etmenler ile bu mesleği seçenlerin oranı ise %26,1 olarak belirlenmiştir. Balıkçılık mesleğinin seçiminde; bu işi emeklilik sonrasında ek bir kazanç olarak tercih edenler ise %6,2 düzeyindedir (Şekil 5).

Marmara Denizinde faaliyet gösteren kooperatiflerin ortakları için yaptığı hizmetler Şekil 6'da gösterilmiştir. Ortakların kendi bakış açlarına göre kooperatiftan aldığı tüm hizmet ve destekler ana başlıklar altında kategorize edilmiştir. Gerçekleştirilen anket çalışmalarında; birbirinden farklı kategorilerde başlıca 10 ayrı hizmetin kooperatifler tarafından yerine getirildiği tespit edilmiştir.

Şekil 4. Marmara Denizindeki farklı sosyal güvenlik kurumlarına bağlı balıkçıların oransal dağılımı

Figure 4. Distribution of different social security institutions of cooperative members in the Sea of Marmara

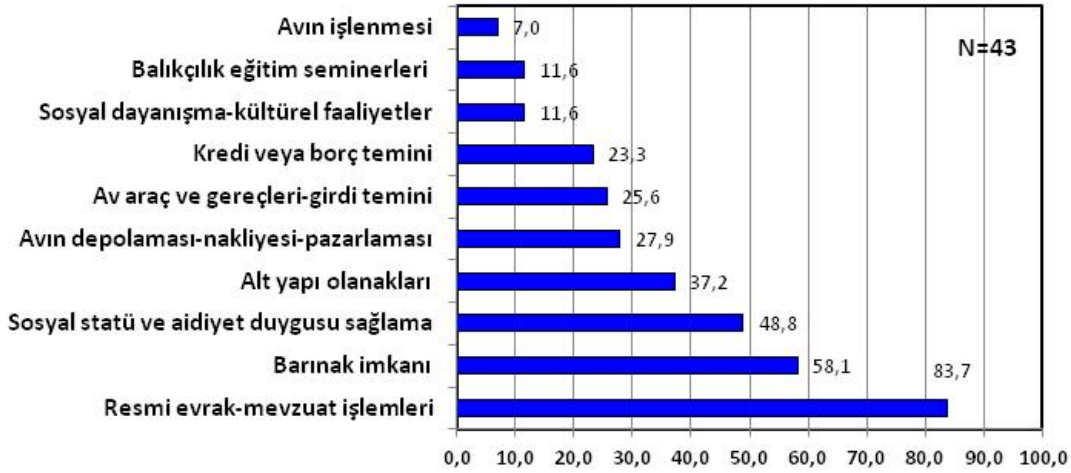
Şekil 5. Marmara Denizindeki kooperatiflere ortak balıkçıların; balıkçılık mesleğini tercih sebepleri

Figure 5. Reason of preference to the fishery of cooperative members in the Sea of Marmara

Bu hizmetlerin oransal dağılımına bakıldığında; kooperatiflerin ortaklarına karşı en önemli işlevinin devlet tarafından zorunlu olan mevzuat, bilgilendirme, evrak takibi gibi resmi/bürokratik prosedürlerin yerine getirilmesi gibi işlerin %83,7 ile ilk sırada yer aldığı tespit edilmiştir. Bunu sırasıyla %58,1 ile 'barınak temini-kiralama' ve %48,8 ile 'sosyal statü ve aidiyet duygusu sağlama' gibi daha çok mesleki kimliği pekiştiren olgular öne çıkmaktadır. 'Avin depolanması, nakliyesi ve pazarlanması' ile 'alt yapı olanakları' (elektrik-su-telefon-yakıt deposu, 'av araç gereçleri ve girdi temini' gibi daha çok avcılık etkinliğine ilişkin altyapı ve pazarlama hizmetlerinin oransal dağılımları ise sırasıyla %37,2, %27,9 ve %23,3 olarak tespit edilmiştir. Kooperatiflerin verdiği hizmetler içerisinde 'sosyal dayanışma' ve 'balıkçılık

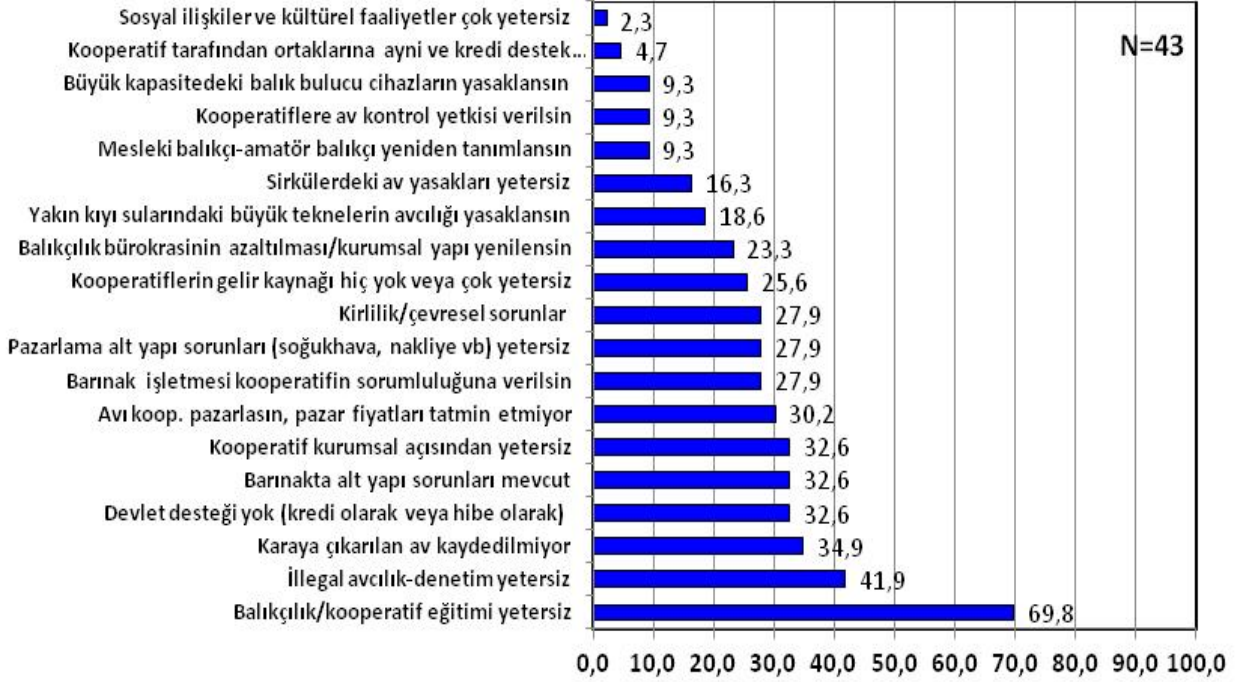
eğitimi-tekniik bilgilendirme' en düşük oranda (%11,6 ile %7) tespit edilmiştir.

Buna karşın ortakların kooperatiflerden beklentileri arasında; doğrudan veya dolaylı olarak balık stoklarının yönetimine yönelik önemli bazı taleplerinin olduğu tespit edilmiştir (Şekil 7). Bunlar sırasıyla; 'illegal avcılık-denetim yetersizliği' (%41,9), 'karaya çıkarılan avın kayıt altına alınmaması' (%34,9), 'yakın kıyı sularının büyük teknelerin avcılığına yasaklanması' (%18,6), 'sirkülerlerdeki av yasaklarının yetersizliği' (%16,3), 'kooperatiflere avcılık kontrol yetkisinin verilmesi' (%9,3) ve 'büyük kapasitedeki balık bulucu cihazların yasaklanması' (%9,3) gibi alt başlıkları içermektedir.

Şekil 6. Kooperatiflerin ortaklarına sunduğu hizmetlerin oransal (%) dağılımı (N: Örneklem çalışması yürütülen toplam kooperatif sayısı)

Figure 6. Distribution of cooperative services to the their members (N: Total number of cooperatives sampling)

Şekil 7. Kooperatiflerin sahip olduğu problemlerin oransal (%) dağılımı (N: Örneklem çalışması yürütülen toplam kooperatif sayısı)

Figure 7. Distribution of cooperative problems (N: Total number of cooperatives sampling)

Bu çalışmada Marmara Deniz kooperatifleri için birbirinden farklı toplam 20 problem tespit edilmiştir. Ortakların ilk sıradaki en büyük beklentileri %69,8 ile 'balıkçılık ve kooperatif eğitimi'nin yetersizliğidir. Nitekim Şekil 6'de; kooperatiflerin ortaklarına sunduğu hizmetler kısmında; balıkçılık bilincinin geliştirilmesine yönelik düzenlenen 'balıkçılık eğitimleri'nin %11,6 gibi oldukça düşük seviyede tespit edilmesi ayrıca bu sonucu desteklemektedir. Balıkçılar kooperatif ve balıkçılık bilincinin geliştirilmesini önemli ölçüde önemsemektedirler. İkinci kategoride ise sırasıyla başlıca; 'avcılık yönetimine ilişkin yetersizlikler', 'kredi desteği', 'barınaklardaki alt yapı sorunları', 'pazar-fiyat ilişkileri ve pazarlamadaki alt yapı sorunları', 'deniz kirliliğine ilişkin problemler', 'kooperatiflerdeki idari ve mali sorunlar' ve 'balıkçılık bürokrasinin azaltılması ve balıkçılık yönetiminde kooperatiflere yetki verilmesi' yer almaktadır. Bu kategorideki beklentilerinin oranı %20 ile %35 gibi bir aralıkta değişim göstermektedir. Son sırada ise %20'den daha düşük beklentiler yer almaktadır. Bunlar sırasıyla; 'avcılık düzenlemeleri' (özellikle büyük balıkçı teknelerinin kıyısallıkta avlanması), 'mesleki-amatör balıkçı tanımının yapılması', 'kooperatiflere av kontrol yetkisi-

nin verilmesi' ve 'sosyal ilişkiler ve kültürel faaliyetlerin artırılması' gibi daha düşük düzeydeki beklentilerdir. Kooperatife ortak balıkçıların; kooperatif organizasyonundan temel beklentilerini daha çok kooperatifin organizasyonu, kurumsal yapısı ve avcılık ve pazarlama gibi düzenlemeler oluşturmaktadır. Bu anketten asıl dikkati çeken sonuç; ortaklardan hiçbirisi stokların azalışı ve aşırı avcılığına yönelik bir sorunu doğrudan gündeme getirmemiş olmalarıdır. Balıkçının ekonomik hayatını doğrudan etkileyen bu önemli sorunun gündeme getirilmeyişi, kooperatiflerin balıkçıların kullandığı kaynağı yönetmedeki zayıflığının en önemli göstergesidir.

Marmara Denizinde ilk balıkçılık kooperatif hareketi 1960 yılların ortalarında; 1965'de K. Çekmece'de hayata geçmiştir. 1980'li yılların sonunda (1989 yılı itibari ile) Marmara Denizinde faaliyet gösteren kooperatiflerin sayısı 34, toplam ortak sayısı 2072 iken (Anonim, 2014). 2010'lu yılların sonunda kooperatif sayısı 56'ya, toplam ortak sayısı ise 3557'e yükselmiştir. Son 30 yıllık süreçte ortak sayısındaki artış hızı 1.7 (%58,3), kooperatif sayısındaki artış hızı ise 1.7 (%60,7) olarak paralel bir artış eğilimi göstermiştir. Karadeniz'de bu oran %62,3 (Çeliker vd, 2006), Ege Denizinde %56,7 (Çeliker vd, 2008), Akdeniz'de ise %60

(Taşdan vd, 2010) olarak tespit edilmiştir. Bu sonuçlara göre 2000 yılların başında Türkiye'nin bölgesel denizleri arasındaki kooperatifleşme oranı hemen hemen aynı düzeydedir.

Balıkçılık yönetiminde balıkçı kooperatiflerinin başarısına yönelik mükemmel uygulamaları birbirine göre farklı siyasal rejimlere sahip birçok ülkede görmek mümkündür. Örneğin Güney Avustralya kıyılarında önemli ticari balık stoklarının azaldığını fark eden balıkçılar; balıkçı birlikleri ile işbirliğine girerek balıkçılık alanlarını korumak için yeni kota uygulamalarına başlamışlardır (Gilmour vd, 2011). Meksika Körfezinde, Kızıldenizli yerlilerinden oluşan balıkçı kooperatifi, diğer paydaş grupları ile işbirliği yaparak deniz çayırının korunması için özel bir tampon bölgenin kullanım hakkını kendileri için almışlardır (Cudney-Bueno, ve Basurto, 2009). Filipinlerde Capiz eyaletindeki balıkçı kooperatifi yerel balıkçı topluluklarının yararına dayalı bir balıkçılık yönetim modeli uygulayarak, balıkçılık kaynaklarının artışı sağlamıştır. Bu kapsamda devletin desteği ile illegal avcılık çok sayıda balıkçı ve çocukların da katılımı ile kontrol altına alınmıştır. Bu çabalardan sonra kooperatif özel bir balıkçılık alanının kullanım hakkını elde etmiştir (Baticados, 2004).

Japon balıkçılığında ise kooperatiflerin rolü ve etkinliği başlı başına çok önemli bir yer tutmaktadır. Uzun bir tarihsel süreç içerisinde çoklu ve karmaşık bir yapının oluşmasında esas olarak balık kaynaklarından yararlanan balıkçıların, kooperatifler yoluyla doğrudan söz sahibi olmaları, balıkçılık yönetimindeki başarıyı sağlamıştır. Modelin özünü oluşturan '*bölgesel balıkçılık yönetiminde*' her balıkçı yasal olarak bağlı olduğu idari bölgenin dışında avcılık yapamamaktadır. Lisanslı her balıkçı kendi avını her av dönüşünde kooperatifin sorumluluğunda bizzat kendisi pazarlamakta, avcılık ile ilgili her türlü bilgi kayıt altına alınmakta ve kooperatif yönetimine ulaşmakta, balık kaynaklarını korumak için oluşturulan fona her balıkçı sattığı ürün karşılığı %2-3 oranında bir ödeme yapmaktadır. Avcılık idaresi en ince ayrıntıya kadar yine balıkçıların kendilerince alınan kararlar çerçevesinde yürütülmekte, kendi kendini kontrol mekanizması işlemektedir (Barrett ve Okudaira, 1995).

Ülkemiz balıkçıların tabandaki tek meslek örgütü olan balıkçı kooperatiflerinin yapısı ve işlevi üzerine Ünal vd, 2009; Ünal ve Franquesa, 2010; Ünal vd, 2011 tarafından yapılan araştırmalar haric bölgesel denizler düzeyinde çok sayıda ve kapsamlı araştırmaların varlığından söz edilemez.

Ünal vd (2009) tarafından Ege kıyılarında faaliyet gösteren balıkçı kooperatifleri üzerine gerçekleştirilen bir araştırmada toplam 61 adet kooperatifin 57'si incelenmiştir. Elde edilen bulgulara göre bu kooperatiflerin ortaklarına sunduğu hizmetlerin oransal dağılımı, bu çalışmada; Şekil 6'da sunulan sonuçlara yakın bulunmuştur. Ege kıyılarındaki balıkçı kooperatiflerinin %70'i ortaklarına eğitim ve bilgilendirme hizmeti verirken, %39'u belli bir miktarda faizsiz kredi kullanma olanağı sağlamakta, %44'ü ise ürünlerini pazarlamaktadır. Kooperatiflerin %35'i ortaklarına ucuz girdi temin etmekte, %23'ü mezat düzenlemek gibi hizmetler vermektedir. Aynı şekilde Ege denizi balıkçıları için tespit edilen problemler (balıkçı kooperatifleri konusunda yetersiz politikalar %79, yasa dışı avcılık %75, pazarlama problemleri %65, sınırlı finansal kaynaklar %68, ticari avcılığı düzenleyen sirküler %60, sınırlı av sahası %54, koruma ve kontrol hizmetleri %42) ile Marmara denizindeki balıkçıların yaşadığı sorunlar arasında (Şekil 7) birçok yönden benzerlikler görülmüştür. Buna karşın her iki deniz için gerek kooperatiflerin sağladığı hizmetler, gerekse de ortakların balıkçılık konusundaki potansiyel sorunlarına yönelik benzeşmeyen birçok sonuç bulunmaktadır. Bunların en önemlileri Ege'deki kooperatiflere ortak balıkçıların %67'si, balık stoklarının sürdürülebilir kullanımında kooperatifin katkısı bulunduğunu, %61'i ise balıkçılığın ve kooperatifin geleceğinden umutlu olduklarını bildirmişlerdir Ünal vd (2009). Bu farklılıkların her iki denizdeki balıkçılık kaynaklarından ve avcılık yöntemlerinden, daha genelde ise bölgesel farklılıklardan ileri geldiği söylenebilir.

Türkiye'de balıkçılık sektörünün odak noktası konumundaki profesyonel balıkçılara yönelik olarak bu güne kadar kapsamlı bir '*balıkçı tanımı*' yapılamamıştır. Marmara denizindeki kooperatiflere ortak balıkçıların sosyal güvenlik statüleri de aslında balıkçılık mesleğini tanımlamada önemli ipuçları sunmaktadır. Sosyal güvenlik kurumlarına ortakların profili, aynı zamanda bu kurumlara kayıtlı balıkçıların mesleki tanımında önemli ipuçları sağlamaktadır. Şöyle ki; '*Balıkçı Gemileri için Su Ürünleri Ruhsat Teskeresi*' sahibi olan balıkçılar av aracı/teknesi olmayan, daha çok sektörde tayfa olarak çalışan, mevsimlik işçilerden, gelir dağılımı açısından yoksulluk sınırındaki grubu oluşturmaktadırlar. Emekli Sandığı ve SSK'ya kayıtlı balıkçılar büyük oranda devlet memuru ve daimi veya mevsimlik işçi statüsündeki gruplardan oluşmaktadır. Bu gruptaki balıkçılar

geçim sıkıntısı çektiği için ikinci bir iş olarak balıkçılığı mesleğini de yürütmektedirler. Çoğunlukla bu sosyal güvenlik kurumlarından emekli olup, ek gelir/kazanç için balıkçılık yapmaktadır. Emekli olmayanlar ise palamut, lüfer, istavrit gibi önemli balık türlerinin göç zamanına bağlı, yarı zamanlı olarak balıkçılık mesleğini sürdürmektedirler. Özel sigorta ise daha çok büyük balıkçı gruplarının tercih ettiği bir sosyal güvenlik sistemidir. Bu grup balıkçılar aynı zamanda Bağ-Kur'a da kayıtlı olmalarına rağmen, gelecekle ilgili aile bireylerinin sosyal güvencelerini arttırmak için gelir durumlarına bağlı olarak bu primi karşılamaktadırlar. Sosyal güvenlik sistemleri içerisinde ilk iki sırada yer alan Bağ-Kur ve SSK'lı ortakların oranı diğer bölgesel denizler ile karşılaştırıldığında Marmara Denizi için her iki sisteme kayıtlı balıkçıların oranının daha yüksek olduğu saptanmıştır. Marmara için sırasıyla Bağ-Kur ve SSK'lıların oranı %46,9 ve %29,7 iken, bu oran sırasıyla Karadeniz için %28,3 ve %33,4, Akdeniz için %30 ve %22,8, Ege için ise %18,7 ve %22,9 olarak tespit edilmiştir (Çeliker vd, 2006; Çeliker vd, 2008; Taşdan vd, 2010).

İncelenen balıkçı kooperatiflerinin çoğunda (%69,8) doğrudan mesleki balıkçılığın gelişimine yönelik, kurumsal anlamda herhangi bir eğitimden de bahsedilemez (Şekil 7). Uluslararası kooperatifçilik ilkelerinin temel kurallarından başlıcasını oluşturan 'Eğitim, Öğretim ve Bilgi ilkesi'ne göre (ICA, 2005) Marmara Denizi balıkçı kooperatiflerindeki kurumsal bilinç yeterli seviyede gelişmemiştir. Üye balıkçıların başta balık stoklarının bilinçli ve sürdürülebilir işletilebilmesinden, kullandıkları kaynağın temel biyokolojik özelliklerini tanımaya; buradan çok değişken bir yapıya sahip denizel ekosistemler üzerindeki olası iklim değişikliklerinden, antropojenik çevre bozulmalarına kadar balıkçılığı doğrudan ya da dolaylı olarak etkileyen birçok konuda bilinçli olmadıkları bu araş-

tırmadan elde edilen sonuçlar ile ortaya konulmuştur. Marmara denizindeki kooperatif ortaklarının büyük bir çoğunluğu (%83,4) ortaokul, ilkököl mezunu ve hiç okula gitmemiş gruplardan oluşmaktadır.

Bu genel değerlendirmenin dışında, mevcut sistem içerisinde çok az da olsa iyi yönetilen balıkçı kooperatifleri de mevcuttur. Bu çalışmada, iyi bir yönetim işleyişine sahip İstanbul-Bostancı-Küçükalyalı Kooperatifi ziyaret edilmiş ve örnek teşkil etmesi açısından kooperatif tanıtılmaya çalışılmıştır. Ancak ister istemez aynı sistem içerisinde örnek olarak gösterilen bu kooperatifin başarısında etken olan belirleyici unsurlar nelerdir diye çok temel bir soruya verilecek cevap problemin esasını belirlemede çok önemlidir. Başarılı bir sivil toplum örgütünün (birlik, dernek, kooperatif vb) en önemli etkenlerin başında ortak değer yargıları; sosyo-kültürel değerler, eğitim düzeyi gibi ortak karakterler o örgütün üye ve yöneticilerinin birbirini anlamasında en temel faktörlerdir. Bu açıdan değerlendirildiğinde Küçükalyalı Balıkçı Kooperatifinin başarısında benzer kültürel değerlere sahip insanların bir araya gelmesi, o yerleşimde uzun yılladır birbiri ile toplumsal ilişkiler açısından devamlılık taşımaları, eğitim düzeyi olarak tüm balıkçı topluluğunun belli bir seviyenin üzerinde olması en önemli faktördür. Sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik açıdan daha gelişmiş, sosyal seviyeleri ve eğitim düzeyleri yüksek profilli ve nispeten daha iyi yönetilen Bostancı-Küçükalyalı kooperatifi karşılaştırıldığında; burada başarı ve başarısızlığı belirleyen en önemli faktörün 'eğitim ögesi' olduğu açıkça görülmektedir. Aynı amaç ile kurulan ve başarısız bir yönetime sahip balıkçıların oluşturduğu çoğunlukta bu kooperatifler işlevsel olarak formaliteden ileriye gitmezken (balıkçılığın gelişimine herhangi bir katkı sağlayamazken), Küçükalyalı kooperatifi mevcut yapıda bunu bir ölçüye kadar başarabilmiştir 2.

1Eğitim, Öğretim ve Bilgi ilkesi: Ortaklara, kooperatifte çalışanlara ve halka kooperatifçilik ilke ve yararlarını öğretmektir. Bu amaçla kurslar, seminerler, konferanslar vb. düzenlemek. Kooperatifçilik dışında ekonomi, işletmecilik, organizasyon, pazarlama vb. konularda da eğitim sağlamaktır.

2Bu çalışma kapsamında ele alınan İstanbul-Küçükalyalı Balıkçı Kooperatifi ülkemizdeki mevcut kooperatif sistemindeki yetersizliklere karşın en iyi işleyen kooperatiflerden birisini oluşturmaktadır. Kooperatifin üye sayısı 35 olmasına karşın, gerçek balıkçı/yeşil ruhsat sahibi 22 balıkçı mevcuttur. Geri kalan amatör balıkçı

ruhsatına sahiptir (13 kişi), Yeşil ruhsat sahibi bu balıkçılarında yaklaşık yarısı gerçek mesleki balıkçı olup, aile içi gelirlerinin tamamı avcılıktan gelmektedir. Ortak balıkçıların avı kooperatif tarafından pazarlanmakta ve aracılara veya kabzımla gidecek olan komisyon/pazarlama ücreti, balık nakliye/ambalajlama gibi pazarlama giderleri kooperatif tarafından sağlanmaktadır. Aradaki kar marjı tümüyle balıkçının cebine girmektedir. Her üye günlük avını, kooperatifin muhasebe bölümünde yer alan çizelge tablosundan günlük olarak takip edilmektedir. Benzer sistem Japon Balıkçı Kooperatiflerinde de uygulanmaktadır. Şeffaf ve güvenilir olan bu açık/günlük takip çizelgesinde aynı zamanda

Wielgus ve Fujita (2013), dünyanın birçok bölgesel denizlerinde faaliyet gösteren kooperatiflerin kuruluş amaçları, üstlendikleri roller, balıkçılık yönetimin olan faydaları, başarı ve başarısızlıkları üzerine yürüttükleri bir çalışmada; balıkçı kooperatiflerindeki etkinliğin çok çeşitli faktörlere bağlı olduğunu belirtmişlerdir. Türkiye'deki gibi başarısızlık hikâyelerinde çoğunlukla; kooperatiflerin yasal haklarını tam kullanamadıkları, güçlü bir siyasi yönetimin ve örgütlenme anlayışının olmayışı, balıkçılık hakları ve balıkçılık mesleği konusundaki bilinç eksikliği gibi faktörlerin etkili olduğu bildirilmiştir. Bu genel yaklaşıma göre Marmara Denizindeki kooperatiflerin ticari balık stoklarının yönetiminde etkin bir role sahip olmalarını beklemek aşırı iyimserlik olarak görülebilir. Kooperatiflerin daha ziyade mal varlığı ve ekonomik dönüşümlerini sağlayacak sermaye birikimi açısından var olma mücadelesi içinde oldukları görülmüştür. Benzer yapı diğer bölgesel denizlerimiz için de geçerlidir (Çeliker vd, 2006; Çeliker vd, 2008; Taşdan vd, 2010; Ünal vd, 2011).

Marmara Denizindeki balıkçı kooperatiflerine üye balıkçıların; uyguladıkları avcılık yöntemleri ve sahip oldukları tekne büyüklük grupları ile kooperatifin etkinliği arasında pozitif bir ilişki gözlenmiştir (Tablo 3). Filodaki teknelerin boy grubunun artışına bağlı olarak, aktif üyelerin oranında da bir artış gözlenmiştir. Sırasıyla bu oran 9 m'den küçük grupta 74%, 9-16 m'lik grupta 92,4%, 16-26 m'lik grupta 95,2% ve 26 m'den daha büyük grupta ise bu oran 100% olarak tespit edilmiştir. Özellikle tek tür avcılık yapan balıkçıların oluşturduğu kooperatifler (Marmara Denizi için orkinos, gırgır balıkçıları, dip trolü ve karides algarnaları gibi); çoklu avcılık yöntemlerini (her türlü parakete, olta, voli, uzatma avcılığı gibi) kullanan, lokal-kıyı balıkçıların bünyesinde barındıran kooperatiflere göre daha iyi işlediği görülmüştür. Bu durum büyük ölçüde büyük boy tekne grubuna sahip balıkçıların, küçük boy grubuna sahip tekne

sahiplerine göre elde ettikleri gelir düzeyi ile ilişkilidir (Zengin vd, 2011). Türkiye'de tarımsal yapı incelendiğinde işletmelerin büyük çoğunluğunun 'küçük işletme'ler olduğu ve bu işletmelere sahip üreticilerin girdi, finansman ve teknoloji kullanımının yeterli olmaması nedeniyle arzu edilen verimi ağılayamadıkları gözlenmektedir (Yercan, 1997). Zengin vd (2011) tarafından gerçekleştirilen bir ulusal araştırma projesinde; Marmara Denizinde de benzer yapı tespit edilmiştir. Her büyüklük grubundaki tekne sahipleri üretim anlamında bir işletme olarak kabul edildiği takdirde; Marmara denizindeki filonun büyük bir çoğunluğunun (%90,5) küçük işletmelerden meydana geldiği tespit edilmiştir.

Balıkçı kooperatiflerinin başarı ve başarısızlığı üzerine Türkiye'de yürütülen bir durum tespiti çalışmasında kooperatiflerin yapısal sorunları iç ve dış faktörler açısından incelenmiştir. İç faktörler açısından kooperatif bilincinin zayıf olduğu bir yönetim; dış faktörler açısından ise kamusal destekler, vergi sistemi gibi doğrudan kooperatifçiliğin finansal ve idari yönden güçlenmesine etki eden sorunlar üzerinde durulmuştur (Ünal vd, 2009). Türkiye'de balıkçı kooperatifleri halen istenilen şekilde organize olamamıştır. Bunlar arasında kar eden ve bu karı yılsonunda üyelerine dağıtan, bir başka ifadeyle risturn ödemesi yapan balıkçı kooperatifi sayısı son derece sınırlıdır. Balıkçıların ağ malzeme, düşük faizli kredi hatta faizsiz kredi ihtiyacını karşılayan, düzenli işleyen kooperatifler mevcuttur. Ancak bunların sayısı çok azdır. Knudsen (2001)'in de belirttiği gibi, bunlar sadece genel kurul için bir araya gelen 'tabela kooperatifleri'dir. Bugün çok az sayıda balıkçı kooperatifi, üyelerinin beklentilerine net karşılık verebilmektedir ve balıkçılıkta organizasyon eksikliği önemli problemlerden biri olmaya devam etmektedir (Ünal ve Yercan, 2006).

Marmara Denizinde avcılık yapan balıkçıların %62,8'i bu bölgede faaliyet gösteren su ürünleri

balıkçılar kendi lokalitelerindeki mevsimsel olarak karaya çıkardıkları türlerin fiyat/ürün eğilimlerini de takip edebilmektedirler (pazar saydamlığı olgusu). Kooperatif ortaklardan kestiği %10'luk bir pay yine üyelerin çeşitli avcılık ihtiyaçlarına, tamir/ham ağ/tekne bakım vb. ve kooperatifte sigortalı olarak çalışan 2 işçinin ücreti için kullanılmaktadır. 1999'da kurulan Küçük-yalı Balıkçı Kooperatifi'nin faaliyetlerini sürdürdüğü lokalitede donanımlı (yönetim odası, muhasebe odası, balıkçı lokali vb) bir idari binanın yanısıra, ağ bakım odası, ağ muhafaza hangarı, balık satış reyonu ve yaz aylarında, isletilen bir çay bahçesi/açık hava kafeden oluşan bir komplekstir. Kooperatifin en önemli gelir

kaynağını yatlardan ve misafir balıkçı kayıklarından alınan barınak balgama kirası ve üyelerden kesilen %10'luk ürün bağlama rüsumudur. Küçük-yalı Balıkçı Kooperatifine ortak balıkçılar kalkan dâhil her türlü kıyı balıkçılığı ağları ile balıkların mevsimsel göçüne bağlı olarak avcılık faaliyetlerini sürdürmektedirler. Yaz aylarında avcılık minimum seviyeye düşmektedir. Ancak burada da yaygın olarak marya/fanyalı ağları ile yakın kıyı sularında iskorpit avlanmaktadır. Kooperatife üye 5-6 balıkçı da çaparı ile istavrit avına çıkmaktadır.

kooperatifine ortaktır. Bu sonuca bakılarak bölgedeki balıkçıların önemli ölçüde örgütlü bir meslek grubuna sahip oldukları sonucuna varılabilir. Ancak gerçekte durum böyle değildir. Hem örgütlenmemiş balıkçı oranının yüksekliği (yaklaşık %40), hem de var olan örgütlerin etkinliğinin yetersiz olması su ürünleri avcılığında örgütlenmenin nitelik olarak istenen düzeyde olmadığını göstermektedir. Araştırma bulgularına göre kooperatif üyeliğinin çoğunlukla barınak, evrak takibi ve ruhsat alabilme gibi zorunlu ihtiyaçları karşılama amaçlı olarak tercih edilmesi bu sonucu doğrulamaktadır. Diğer yandan, üye sayısının ve dolayısıyla aidatların yetersiz olmasının yanı sıra elektrik, su, kira vb hizmetlerden kaynaklanan borçların fazlalığı da kooperatiflerin sağlıklı yönetimi için henüz aşılammış en önemli problemlerin başında yer almaktadır. Kooperatiflerden alınan hizmetler arasında evrak takibi, sosyal statü-aidiyet duygusu ve barınak sağlama en önemli hizmetlerin başında yer almaktadır. Eğitim çalışmalarının kooperatiflerin hizmetleri arasında yeterli düzeyde yer almaması ise balıkçı/üretici örgütlenmesi olan kooperatiflerin kendi üyelerine yönelik eğitim ve bilgilendirme (yeniliklerden haberdar etme vb) faaliyetlerini yerine getirememesi balıkçılığın gelişimini kısıtlayan önemli bir faktördür. Bu çalışmada gerek kooperatiflerin ortaklarına sunduğu hizmetlerin oransal dağılımı (Şekil 6), gerekse de kooperatiflerin sahip olduğu problemlerin oransal dağılımına (Şekil 7) ilişkin sorgulamadan elde edilen sonuçlar, kooperatiflerin balıkçılık yönetiminde etkin bir role sahip olmadıklarını göstermektedir.

Diğer taraftan araştırma sonuçlarına göre balıkçı kooperatifleri tarafından verilen birçok hizmet arasında 'avin depolanması, nakliyesi ve pazarlanması' konusundaki faaliyetler %28'dir. Pazarlama piyasasında mutlak olarak komisyoncular hâkimdir. Bu konuda yürütülen bazı araştırmalar da bu sonucu destekler mahiyettedir. Avin karaya çıkarılmasından sonraki süreçte, balıkçı tamamıyla büyük tüccarın; kabızmal ve aracının insafına bırakılmakta ve bu süreçte aşırı bir sömürü/artı gelirin ve karın emekçi/üretici (avcı) yerine pazara hâkim güçlere aktarılmaktadır (İnan, 2008). Hâlbuki Japonya'da pazarın %70'ini elinde tutan balıkçılar özel balıkçılık haklarına sahiptir ve balıkçı kooperatifleri balıkçılık yönetimi içinde önemli bir rol oynamaktadır. Hükümet balıkçılıkla ilgili finansal desteğini Balıkçı Kooperatifleri Birlikleri'ne verdiği için bu kaynaklardan yararlanmak isteyen balıkçılar (hemen hepsi) kooperatif üyesi olmaktadır (Fujita, 2010).

1980 yılı sonu itibariyle, Türkiye'de 96'sı deniz kıyısında olan toplam 229 adet su ürünleri kooperatifi ve bunların 14750 ortağının bulunduğu rapor edilmiştir (Hazar, 1990). 1992 yılı verilerine göre ise su ürünleri kooperatiflerinin sayısının ise sadece 262'ye yükseldiği görülmüştür (Çıkin ve Kızıldağ, 1997). Tarım Bakanlığı Raporlarına göre ise 2005 yılı için Türkiye'deki mevcut balıkçı kooperatifi sayısının 413, kooperatife üye balıkçı sayısının ise 21719 olduğu bildirmektedir. Bu sayısal artış günümüzde (2011); kooperatif sayısı açısından 557, üye balıkçı açısından ise 30021'e yükselmiştir (Anonim, 2014). Bugün ülkemizde kooperatif ve bu kooperatiflere üye sayısı nicelik olarak giderek artsa da; Türkiye'deki örgütlenme bilincinin yetersiz olması nitelik olarak kooperatifçiliğin gerçek işlevini yerine getiremediği bu araştırmadan elde edilen bulgular ile de ortaya konulmuştur. Üstündağ (2013) tarafından Karadeniz'deki balıkçılık yönetimine üzerine yürütülen bir araştırmada hemen her barınakta bir kooperatif bulunmasına rağmen, bu kooperatiflerin maddi kaynaklarının yetersiz olduğu, etkin bir yönetim sergileyecek kurumsal güce sahip olmadıkları vurgulanmaktadır. Balıkçılar kooperatif örgütlerini daha çok evrak takibi ve aidiyet duygusu olarak görmektedir.

Balıkçı ticari olarak kullandığı bu kaynağın sonsuz olmadığını ve bir ortak mülkiyet özelliğine sahip bu kaynağın balıkçılık biyolojik kurallarına göre yönetilmesi gerektiğinin farkında değildir. Ülkemizdeki balıkçı/avcı toplulukları genel olarak değerlendirildiğinde böyle bir ortak mülkiyeti kullanma bilincinin gelişmediği görülmektedir. Bu da büyük ölçüde Anadolu'daki insan topluluklarının deniz ve denizle ilişkili doğrudan bağlantılı olan balıkçılık mesleğine ilişkin köklü bir kültürün olmayışından kaynaklandığı düşünülmektedir. Zira Anadolu insanının tarihsel köklerinde balıkçılık mesleği yer almamaktadır. Balıkçılık profesyonel bir mesleğin ötesinde; 19. Yüzyılın sonlarından itibaren İstanbul ve Anadolu'nun diğer kıyı yerleşimlerinde; özellikle de Doğu Karadeniz sahillerinde Rum tebaaya ait vatandaşların asıl uğraşı olmuştur. Bir meslek olarak 100-150 yıllık bir süreçte Anadolu insanının ilgi alanına tam anlamı ile girmemiştir. Diğer taraftan balık kaynaklarının bulunduğu denizlerin mülkiyetinin devlet elinde olması ve bu mülkiyetin kullanım hakkına sahip olması; çok bilinen bir anlayışın uygulanması olarak tezahür etmiştir; "*Devletin malı deniz, yemeyen domuz...*" (Zengin vd, 2014).

Sonuç olarak kuramsal ve pratik açıdan böyle bir sorunu analiz etmede aşağıda sıralanan ve her biri bir alt başlık olarak ele alınabilecek olan soruların

yanıtlanması da gerekmektedir. Bu sorular ve sorunlar özetle şöyledir: (1) Mülkiyeti devlete ait olan denizel kaynakların/balıkçılık kaynaklarının yönetiminde devletin otoriter yetkisi ve etkisi balıkçıya nasıl yansımaktadır? (2) Mülkiyeti devlete ait olan ancak emek/fayda açısından balıkçı/avcı topluluklarının sağladığı bu kaynağın yönetiminde balıkçılar ne ölçüde söz sahibidir? Balıkçılar yönetimde sorumluluk almaya hazır mıdır? (3) Balıkçılar gerçekte sosyal bir topluluk oluşturabilmiş mi? Ortak amaçları, ortak idealleri, yardımlaşmaları, birbirini sosyal grup olarak anlayabilmeleri olası mıdır? Birbirlerine karşı sorumlulukları var mıdır? Kendi aralarında güven duygusuna sahip midir? Türkiye balıkçı kooperatiflerinin gerçek manada işlevlerini yerine getiremeyişlerinde bu olgunun payı nedir? (4) Ortak sorunlarını neden paylaşmamaktadırlar. Kendi aralarında bir çıkar çatışması var mıdır. Eğer varsa bu neden kaynaklanmaktadır. Acaba bunda ortak mülkiyet kavramının yeterince gelişmemesi mi etkili olmaktadır? (5) Kaynağı koruma, ya da kaynağı kullanma bedeli olarak devlete vergi vermeme konusunda neden direnmektedirler. Giderek toplumsal bilincine sahip olamama gibi bir alt/üst kimlik sorunu mu yaşamaktadırlar?

Kooperatiflerin, ortaklarına su ürünleri üretimi/yetiştiriciliği, avcılığı, işleme, depolama, taşıma, satış, ihracat gibi konularda hizmetler sunmak ve işletmeler kurmak ve bunları ortakları adına çalıştırmak olmak üzere pek çok görevleri vardır. Ancak balıkçı kooperatiflerinin bu klasik/olağan işlevlerinin yanında, günümüzde sucul canlı kaynakların yönetiminde, diğer paydaşlar ile birlikte, özellikle devlet otoritesinin yanında; ona eşit ve daha etkin bir güçte söz sahibi olma yolunda önemli mesafeler kat etmiştir. AB, Norveç, Kanada, Avustralya, Yeni Zelanda ve Japonya gibi balıkçılıkta gelişmiş birçok ülkede artık balık stoklarından fayda sağlayan balıkçı grupları; kooperatifler vasıtasıyla kaynağın yönetimindeki rolleri de artmıştır (Hannesson, 1998; Asada vd, 1992; Zengin, 2001; Yagi, 2002; Arland ve Bjornald, 2002; Cassandra vd, 2008; Degnbol, 2009).

Bu çalışma 2008-2009 yılları arasında gerçekleştirilmiştir. Dolayısıyla araştırmadan elde edilen bulgular o dönemdeki aktüel durumu ortaya koymaktadır ve genel değerlendirmeler bu düzlemde ele alınmıştır. Elde edilen sonuçlara göre Marmara Bölgesi su ürünleri kooperatifleri, sahip oldukları birçok yapısal özelliklerinden ötürü olumsuz sonuçlar ortaya koymaktadır. Marmara'daki su ürünleri kooperatifleri, kooperatif eğitimi almış profesyonel yönetici çalıştırma, üyelerine ucuz

girdi temin etme, sermaye artırımında bulunma, kar payı dağıtma gibi önemli kooperatifçilik faaliyetleri açısından yetersiz oldukları gözlenmiştir. İncelenen kooperatiflerin bir kısmı, kooperatifçilik literatürüne girdiği şekliyle, 'tabela kooperatifi' niteliğindedir. Kooperatif ortaklarının %27,8'i aktif olarak balıkçılıkla uğraşmamakta veya uğraşsa bile, bu işi amatörce (veya yarı zamanlı) yapmaktadır. Bu oran Ege denizi için %45,9 olarak bulunmuştur (Ünal vd, 2009). Eksiklerin giderilmesine yönelik etkili politikaların uygulamaya geçirilmesi, öncelikle bu kooperatifleri iyi tanımayı ve sorunlarını detaylarıyla bilmeyi gerektirir. Bu gibi bilgileri dikkate alarak hazırlanan kapsamlı politikalar, su ürünleri kooperatifleri ve balıkçılığın sürdürülebilir gelişiminde önemli rol oynayacaktır (Ünal vd, 2009). Su ürünleri kooperatiflerine ait sorunların (finansman, güven, profesyonel yönetici eksikliği, ortak ilgisizliği, denetim yetersizliği, kuruluş aşamasında hatalı planlama vb) aşılabilmesi nedeniyle, kooperatiflerin kendilerinden beklenen hedeflere ulaşmada zorluk çektiği ve bunun da ortak ilgisizliğini ve kamuoyu güvensizliği beraberinde getirmektedir (Ünal vd, 2009). Düşük ve çoğu zaman düzensiz bir gelire sahip, bir kısmı yarı zamanlı çalışan balıkçıların oluşturduğu organizasyonların çok başarılı olması ve büyük atılımlar yapması beklenemez.

SONUÇ

Bu çalışmanın sonuçlarına göre Marmara denizindeki su ürünleri kooperatiflerinin mesleki açıdan balıkçılığa yeterince cevap verecek düzeyde olmadıkları görülmüştür. Zira birincil olarak balıkçıların kooperatiflere karşı olan güven sorunu mevcuttur. Bu güvensizliği; azalan stoklar ile birlikte avladıkları ürünün ekonomik açıdan tatmin edici olmayışı, elde ettikleri avın tam anlamıyla değerlendirilmemesi, balıkçılıkla ilgili her türlü problemlerinin çözümsüz kalması gibi temel sorunlar oluşturmaktadır. Bu açıdan balıkçı kooperatiflerinin büyük bir çoğunluğu zayıf bir yönetime ve etkin olmayan bir organizasyon/sivil toplum örgütü profiline sahiptir. Balıkçılar kooperatif örgütlerini sadece evrak takibinde gerekli bir basamak, rutin bürokratik işlemleri için tamamlayıcı bir unsur olarak görmektedirler. Kooperatifler bugünkü yapıları ile gerçek işlevlerini yerine getirmekten uzaktır. Bu durum başlıca balık stoklarının kötü yönetilmesine ve giderek canlı kaynaklar balıkçıları tatmin edecek düzeyde av vermemesine (bu noktada artan balıkçı sayısı, av gücünün büyümesi ve kural dışı avcılığa kadar pek çok alt başlık yer almaktadır) sebep olmaktadır.

KAYNAKLAR

- Anonim, (2014). T.C. Kalkınma Bakanlığı, Onuncu Kalkınma Planı: 2014-2018, Su Ürünleri Özel İhtisas Komisyonu Raporu, T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı. Yayın No: KB: 2871 - ÖİK: 721, 97 s.
- Arland, K. & Bjorndal, T. (2002). Fisheries management in Norway-an overview. *Marine Policy* 26 (2002) 307–313.
- Asada, Y., Hirasava, Y. & Nagazaki, F. (1992). Fishery Management in Japan. FAO Fisheries Technical Paper, No: 238, Rome, 27 p.
- Baticados, D.B. (2004). Fishing cooperatives' participation in managing nearshore resources: the case in Capiz, Central Philippines. *Fisheries Research*, 67, 81-91.
- Barrett, G. & Okudaira, T. (1995). The limits of fishery cooperatives? Community development and rural depopulation in Hokkaido, Japan. *Economic and Industrial Democracy*, 16, 201-232.
- Cassandra, De Y., Charles, A., Hjort, A. (2008). Human dimensions of the ecosystem approach to fisheries: an overview of context, concepts, tools and methods. FAO Fisheries Technical Paper: 165 p. Rome, Italy.
- Cudney-Bueno, R. & Basurto, X. (2009). Lack of cross-scale linkages reduces robustness of community-based fisheries management. *PLoS ONE* 4(7), e6253.
- Çeliker, A., Korkmaz, Ş., Demir, A., Gül, U., Dönmez, D., Demir, A. & Kalanlar, Ş. (2006). Karadeniz Bölgesi Su Ürünleri Avcılığının Sosyo-Ekonomik Analizi. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, Tarımsal Ekonomik Araştırmalar Enstitüsü, Stok No: 143, 122 s.
- Çeliker, A., Korkmaz, Ş., Demir, A., Gül, U., Dönmez, D., Özdemir, İ. & Kalanlar, Ş. (2008). Ege Bölgesinde Su Ürünleri Avcılığı Yapan İşletmelerin Sosyo Ekonomik Analizi. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, Tarımsal Ekonomik Araştırmalar Enstitüsü, Stok No: 168, 107 s.
- Çıkmın, A. & Kızıldağ, N. (1997). Agricultural cooperative movement in Turkey and European Union, (in Turkish). Bülten. Kooperatifçilik Özel Sayısı. TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası İzmir Şubesi.
- Degnbol, P. (2009). The Common Fisheries Policy reform and the ecosystem approach Sea change: Securing a future for Europe's seas. London, 8-9 December 2009, DG Maritime Affairs and Fisheries European Commission <http://ec.europa.eu/fisheries/reform>
- Fujita, R.M., Hong, K.T., Morris, A., Wilson, J.R. & Rusell, H. (2010). Cooperative Strategies in Fisheries Management: Integrating Across Scales. *Bulletin of Marine Science*, 86(2), 251-271.
- Gilmour, P.W., Dwyer, P.D., Day, R.D. (2011). Beyond individual quotas: The role of trust and cooperation in promoting stewardship of five Australian abalone fisheries. *Marine Policy*, 35, 692-702.
- Güngör, H., Güngör, G., Zengin, M. & Demirkol, C. (2012). *Marmara Denizi Balıkçılığının Sosyal Profili ve Balıkçılığı Etkileyen Dinamikler*. Marmara Denizi Balıkçılığı: Kaynakların Yönetimi, Sektörel Sorunlar ve Gelecek için Stratejiler Paneli. 02 Ekim 2010, Silivri, İstanbul. Bildiriler Kitabı, Silivri Belediyesi, Trabzon SÜMAE, s:113-122.
- Hannesson, R. (1998). A fisherman's Organizations and their Role in Fisheries Management: Theoretical Considerations and Experiences from Industrialized Countries. FAO Fisheries Tech. Pap. No: 300, Rome.
- Hazar, N. (1990). History of Cooperation (in Turkish). Publications of Turkish Cooperatives Foundation, Ankara.
- ICA (2005). International Co-operative Alliance. International Co-operative Information Centre <http://www.wisc.edu/uwcc/icic> (2005, June 7).
- İnan, H. (2008). Türkiye'de Tarımsal Kooperatifçilik ve AB Modeli, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, No: 2008-73, İstanbul, 2008.
- Knudsen, S. (2001). Entangled knowledge of the Black Sea. Confrontation and Convergence between Turkish fishermen and marine scientists. Ph. D. thesis. Department of Social Anthropology, University of Bergen, Norway, 406 p.
- Miran, B. (2002). Temel İstatistik, Ege Üniversitesi Basımevi, İzmir, 288 s.
- Sayın, B. & Sayın, C. (2004). Türkiye'de Tarımsal Üretici Örgütlenmesi, AB'ye Uyum Hazırlık-

- ları Tarımsal Üretici Birlikleri Kanunu. Türkiye VI. Tarım Ekonomisi Kongresi, 16-18 Eylül, Tokat.
- Taşdan, K., Çeliker, A., Arısoy, H., Ataseven, Y., Dönmez, D., Gül, U. & Demir, A. (2010). Akdeniz Bölgesinde Su Ürünleri Avcılığı Yapan İşletmelerin Sosyo Ekonomik Analizi. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, Tarımsal Ekonomik Araştırmalar Enstitüsü, TAGEM Proje No: TAGEM/HAYSÜD/2009/09/04/01, TEAE Yayın No: 179, 120 s.
- TÜİK (2011). Su Ürünleri İstatistikleri, Fisheries Statistics. Türkiye İstatistik Kurumu, Yayın No: 3876, Ankara
- TÜİK (2012). Su Ürünleri İstatistikleri, Fisheries Statistics. Türkiye İstatistik Kurumu, Yayın No: 4119, Ankara.
- Ünal, V. & Yercan, M. (2006). Türkiye’de Su Ürünleri Kooperatifleri ve Balıkçılar İçin Önemi. *Ege University Journal of Fisheries & Aquatic Sciences*, 23(1-2), 221–227.
- Ünal, V., Güçlüsoy, H., Franquesa, R. (2009). A comparative study of success and failure of fisheries cooperatives in the Aegean, Turkey. *Journal of Applied Ichthyology*, 25, 394-400.
- Ünal, V. & Franquesa, R. (2010). A comparative study of social-economic indicators and viability in small-scale fisheries of six districts along the Turkish coasts. *J. Appl. Ichthyology*, 26 (26-34).
- Ünal, V., Göncüoğlu, H., Sarı, H. M. (2011). Ege Bölgesi İçsu Kooperatiflerinin Mevcut Durumu, Problemleri ve İleriye Yönelik Projeleri. *Ege University Journal of Fisheries & Aquatic Sciences*, 28(2), 47-52.
- Üstündağ, E. (2013). Karadeniz’de Balıkçılık Yönetimi Uygulamalarının Balıkçılığımıza olan Etkilerinin Değerlendirilmesi, Doktora Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Trabzon, 219 s.
- Wielgus, J. & Fujita, R. (2013). Cooperatives in Small-scale Fisheries: Collective Fisheries Management for Achieving Ecological, Economic, and Social Goals. *GCFI:65* (2013). Page 43.
- Yagi, N. (2002). Draft Country Note on Fisheries’ Management Systems, Japan. Submitted by, Fisheries Agency, 1-2-1 Kasumigaseki, Chiyoda-ku, Tokyo Japan, 10 p. Email: no-buyuki_yagi@nm.maff.go.jp
- Yercan, M. (1997). Management problems in cooperative enterprises, (in Turkish). Bülten. Kooperatifçilik Özel Sayısı. TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası İzmir Şubesi.
- Yurtsever, N. (1984). Deneysel İstatistik Metodlar. T.C. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü Yayınları. Yayın No: 121. 623 s.
- Zengin, M. & Mutlu, C. (2000). Marmara Denizindeki Balıkçılığın Son Durumu ve Stokların Geleceğine İlişkin Öneriler, Bildiriler, Marmara Denizi 2000 Sempozyumu, 11-12 Kasım, TUDAV Yay. No: 5, İstanbul, s: 411-425.
- Zengin, M., Güngör, H., Güngör, G., Demirkol, C., İnceoğlu, H., Düz, G., Benli, K., Dağtekin, M. & Kocabaş, E. (2011). Marmara Denizi Balıkçılığının Sosyo-Ekonomik Yapısı ve Yönetim Stratejilerinin Belirlenmesi Projesi (MARBAL), Proje No: TAGEM HAYSÜD/2008/09/04/01. Proje Sonuç Raporu, Trabzon Su Ürünleri Merkez Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü.
- Zengin, M. (2012). Marmara Denizi’ndeki Ticari Balıkçılık Kaynakları ve Bu Kaynakların Yönetim Stratejileri. Marmara Denizi Balıkçılığı: Kaynakların Yönetimi, Sektörel Sorunlar ve Gelecek için Stratejiler Paneli. 02 Ekim 2010, Silivri, İstanbul. Bildiriler Kitabı, Silivri Belediyesi, Trabzon SÜMAE, s:21-33.